

Hodnocení sebeúcty

Popis situace:

28 náhodně vybraných plnoletých osob mladších 35 let české národnosti s trvalým bydlištěm v Brně vyplnilo dotazník týkající se jejich sebeúcty.

Dotazník se skládá z 10 tvrzení, s nimiž může respondent:

- výrazně nesouhlasit (hodnota 1),
- mírně nesouhlasit (hodnota 2),
- mírně souhlasit (hodnota 3),
- výrazně souhlasit (hodnota 4).

Celkový rozsah hodnocení sebeúcty se tedy nachází v intervalu [10, 40]. Čím vyšší hodnota, tím vyšší sebeúcta konkrétní osoby.

U zkoumaných osob se také zjišťovalo pohlaví a věk.

Datový soubor:

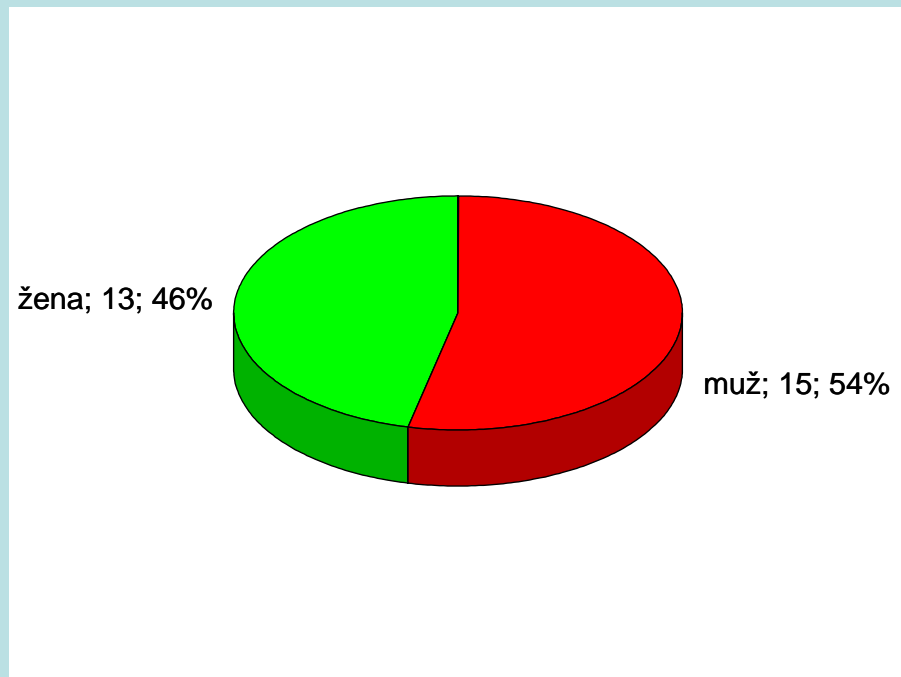
č. respondenta	pohlaví	sebeúcta	věk
1	žena	22	24
2	žena	26	32
3	muž	24	24
4	žena	28	28
5	muž	36	33
6	muž	37	32
7	muž	36	28
8	žena	26	26
9	žena	21	30
10	žena	26	29
11	muž	29	26
12	žena	30	27
13	muž	38	30
14	muž	31	25
15	žena	36	20
16	žena	37	21
17	žena	30	24
18	muž	31	25
19	muž	26	32
20	muž	36	23
21	muž	29	21
22	žena	30	19
23	muž	34	21
24	muž	37	29
25	žena	28	21
26	žena	29	22
27	muž	31	26
28	muž	35	22

Nejprve popíšeme datový soubor pomocí tabulek, grafů a číselných charakteristik.

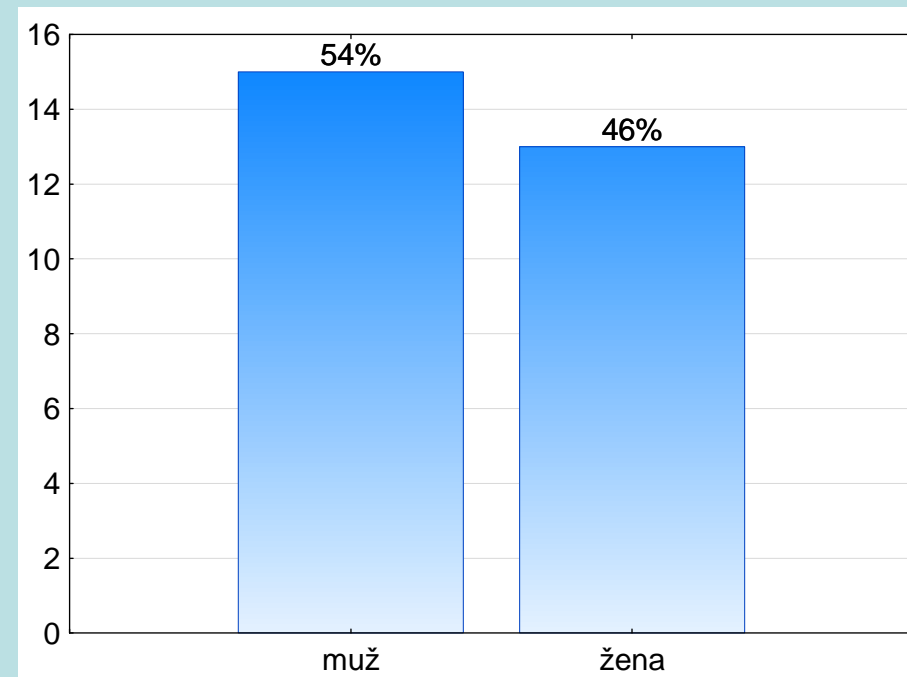
Tabulka četností proměnné pohlaví:

Kategorie	Četnost	Rel.četnost
muž	15	53,6
žena	13	46,4

Výsečový diagram proměnné pohlaví:

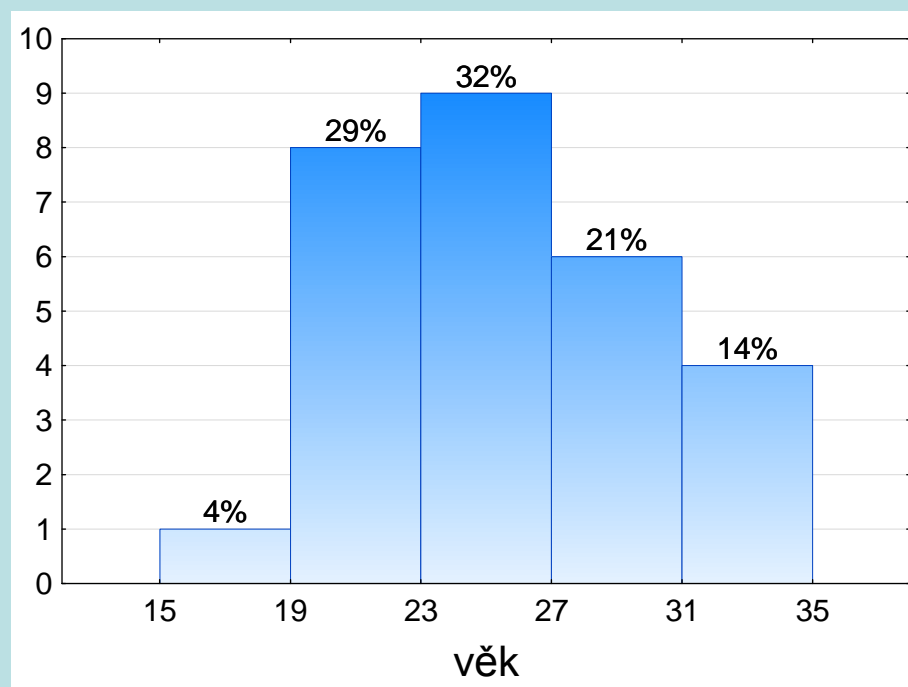
Sloupkový diagram proměnné pohlaví:

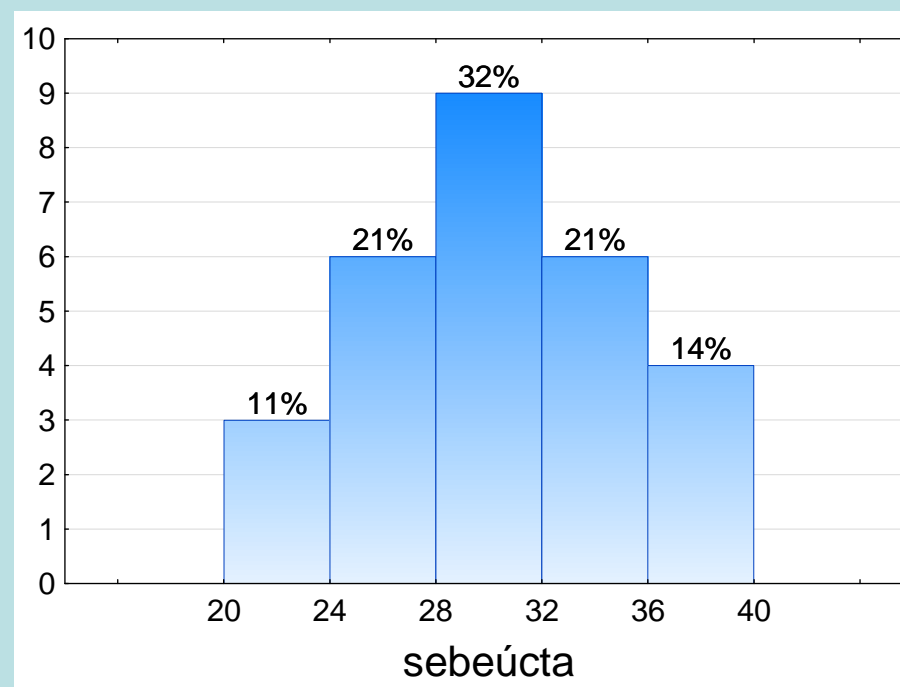
Číselné charakteristiky proměnných věk a sebeúcta:

Proměnná	N platných	Průměr	Minimum	Maximum	Sm.odch.
věk	28	25,7	19	33	4,10
sebeúcta	28	30,7	21	38	4,88

Histogram proměnné věk:

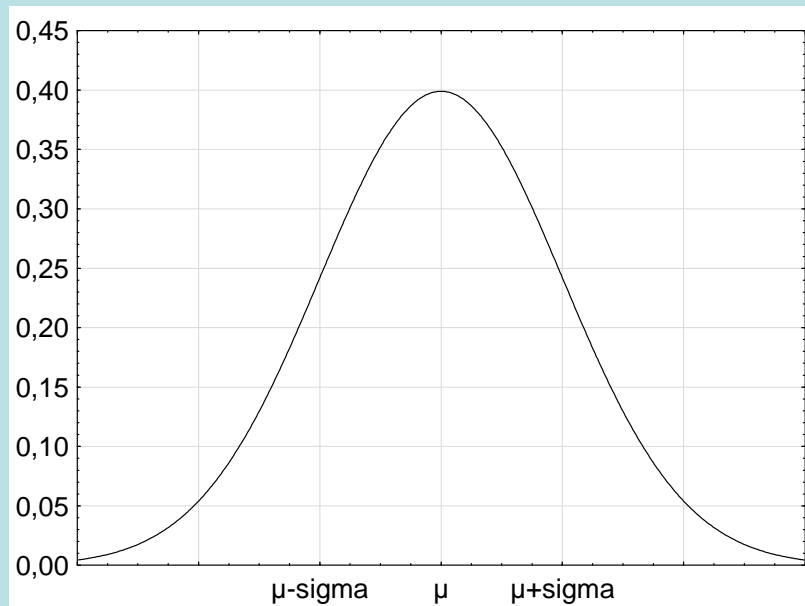
Histogram proměnné sebeúcta:

Výzkumná otázka č. 1: Liší se muži a ženy z hlediska věku?

Základní soubor je tvořen všemi plnoletými osobami mladšími 35 let, které jsou české národnosti a mají trvalé bydliště v Brně. Střední hodnotu věku těchto osob mužského pohlaví označíme μ_1 a ženského pohlaví μ_2 . Předpokládáme, že směrodatná odchylka σ_1 věku mužů je stejná jako směrodatná odchylka σ_2 věku žen a rozložení věku v obou skupinách je normální.

Graf hustoty normálního rozložení s parametry μ a σ :

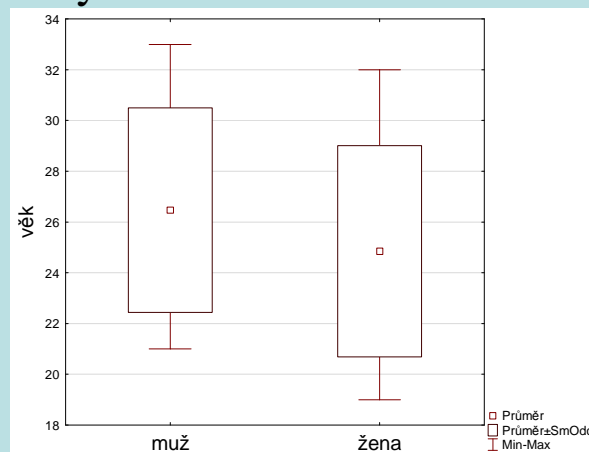
Máme k dispozici nikoliv celý základní soubor, ale dva nezávislé výběrové soubory, první obsahuje 15 mužů a druhý 13 žen.

Na základě vypočtených výběrových průměrů m_1 , m_2 (považujeme je za odhady neznámých středních hodnot μ_1 , μ_2) a vypočtených výběrových směrodatných odchylek s_1 , s_2 (považujeme je za odhady neznámých výběrových odchylek σ_1 , σ_2) budeme na dané hladině významnosti α (zpravidla 0,05) usuzovat na existenci či neexistenci rozdílu mezi neznámými středními hodnotami μ_1 , μ_2 .

Číselné charakteristiky věku pro muže a pro ženy:

pohlaví	věk N	věk průměr	věk Sm.odch.	věk Minimum	věk Maximum
muž	15	26,5	4,03	21	33
žena	13	24,8	4,16	19	32
Vš.skup.	28	25,7	4,10	19	33

Krabicový diagram věku pro muže a pro ženy:

Odpověď na výzkumnou otázku č. 1 budeme hledat pomocí **dvouvýběrového t-testu**.

Nulová hypotéza: Střední hodnota věku mužů je stejná jako střední hodnota věku žen.

Statistický zápis nulové hypotézy: $H_0: \mu_1 = \mu_2$

Alternativní hypotéza: Střední hodnota věku mužů se liší od střední hodnoty věku žen.

Statistický zápis alternativní hypotézy: $H_1: \mu_1 \neq \mu_2$

Dvouvýběrový t-test je založen na porovnání výběrových průměrů v obou skupinách při zohlednění vlivu odhadnuté společné směrodatné odchylky.

V našem případě nás tedy zajímá, zda rozdíl mezi průměrným věkem mužů 26,5 let a průměrným věkem žen 24,8 let (s výběrovými směrodatnými odchylkami 4,03 let a 4,16 let a rozsahy 15 a 13) je způsoben pouze náhodnými vlivy nebo je prokazatelný na hladině významnosti 0,05.

Statistický software vypočte podle určitého vzorce tzv. **p-hodnotu**, kterou porovnáme s námi zvolenou hladinou významnosti α .

Pokud $p \leq \alpha$, nulovou hypotézu zamítáme na hladině významnosti α a přijímáme alternativní hypotézu. Znamená to, že s rizikem omylu nejvýše $100 \alpha \%$ jsme prokázali pravdivost alternativní hypotézy.

V opačném případě nulovou hypotézu nezamítáme. Neznamená to však, že jsme prokázali její pravdivost. Lze pouze říci, že naše data nejsou natolik průkazná, aby umožnila zamítnutí nulové hypotézy.

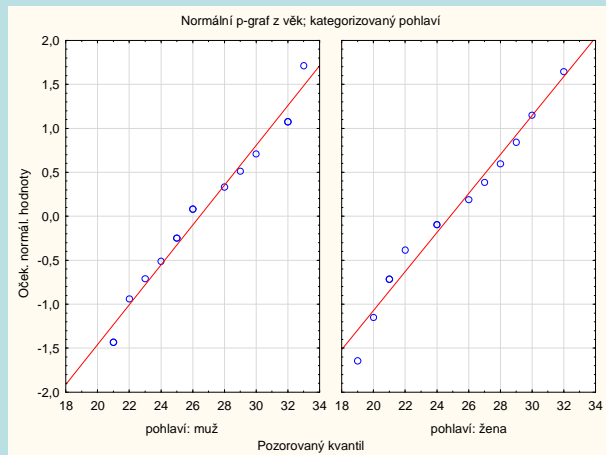
Na vypočtenou p-hodnotu můžeme také pohlížet jako na pravděpodobnost, s jakou naše data podporují nulovou hypotézu, je-li pravdivá.

Než provedeme samotný dvouvýběrový t-test, musíme ověřit jeho **předpoklady**.

1. Nezávislost výběrových souborů: splněno, plyne přímo ze způsobu získání dat.

2. Rozložení věku mužů a žen je normální.

Grafické ověření předpokladu normality – např. pomocí **normálního pravděpodobnostního grafu**. Pokud se tečky v grafu řadí blízko ideální přímky, lze usuzovat na normalitu.

Grafická metoda je však subjektivní. Objektivní metodou jsou **testy normality**. Ukážeme výsledek Shapirova – Wilkova testu:

Proměnná	N	W	p
věk - muž	15	0,937276	0,349355
věk - žena	13	0,953659	0,654608

V obou případech je p-hodnota větší než zvolená hladina významnosti 0,05, tedy hypotézu o normalitě věku nezamítáme ani pro muže, ani pro ženy.

3. Směrodatné odchylky (tedy i rozptyly) věku jsou v obou skupinách stejné.

Pro testování této hypotézy použijeme **F-test**.

Testujeme $H_0 : \frac{\sigma_1^2}{\sigma_2^2} = 1$ proti $H_1 : \frac{\sigma_1^2}{\sigma_2^2} \neq 1$.

Výsledek F-testu:

Proměnná	Poč.plat muž	Poč.plat. žena	Sm.odch. muž	Sm.odch. žena	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
věk	15	13	4,033196	4,160251	1,063997	0,901422

Vidíme, že p-hodnota (0,9014) je větší než hladina významnosti 0,05, tudíž na hladině významnosti 0,05 nezamítáme hypotézu o shodě rozptylů.

Nyní již přistoupíme k provedení dvouvýběrového t-testu:

Proměnná	Průměr muž	Průměr žena	t	sv	p	Poč.plat muž	Poč.plat. žena
věk	26,46667	24,84615	1,045010	26	0,305637	15	13

Jelikož p-hodnota je 0,3056, nelze na hladině významnosti 0,05 zamítnout hypotézu, že střední hodnoty věku mužů a žen jsou shodné.

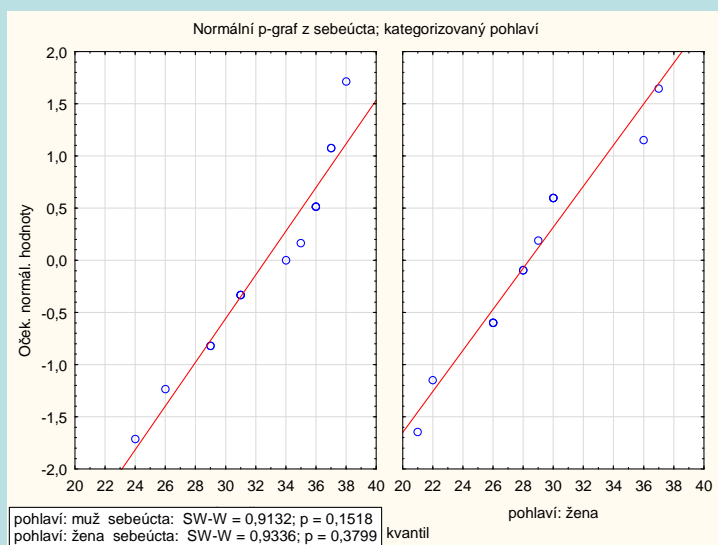
Výzkumná otázka č. 2: Liší se muži a ženy z hlediska sebeúcty?

Na tuto otázku opět odpovíme za pomoci dvouvýběrového t-testu.

Ověření předpokladů:

- 1. Nezávislost výběrových souborů:** splněno, plyne přímo ze způsobu získání dat.
- 2. Rozložení hodnocení sebeúcty mužů a žen je normální.**

Normální pravděpodobnostní graf společně se Shapirovým – Wilkovým testem normality:

Na hladině významnosti 0,05 nelze zamítnout hypotézu o normalitě hodnocení sebeúcty pro muže a pro ženy.

3. Směrodatné odchylky (tedy i rozptyly) hodnocení sebeúcty jsou v obou skupinách stejné.

Proměnná	Poč.plat muž	Poč.plat. žena	Sm.odch. muž	Sm.odch. žena	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
sebeúcta	15	13	4,320494	4,592357	1,129808	0,818192

Na hladině významnosti 0,05 nezamítáme F-testem hypotézu o shodě rozptylů, neboť p-hodnota F-testu je větší než hladina významnosti 0,05.

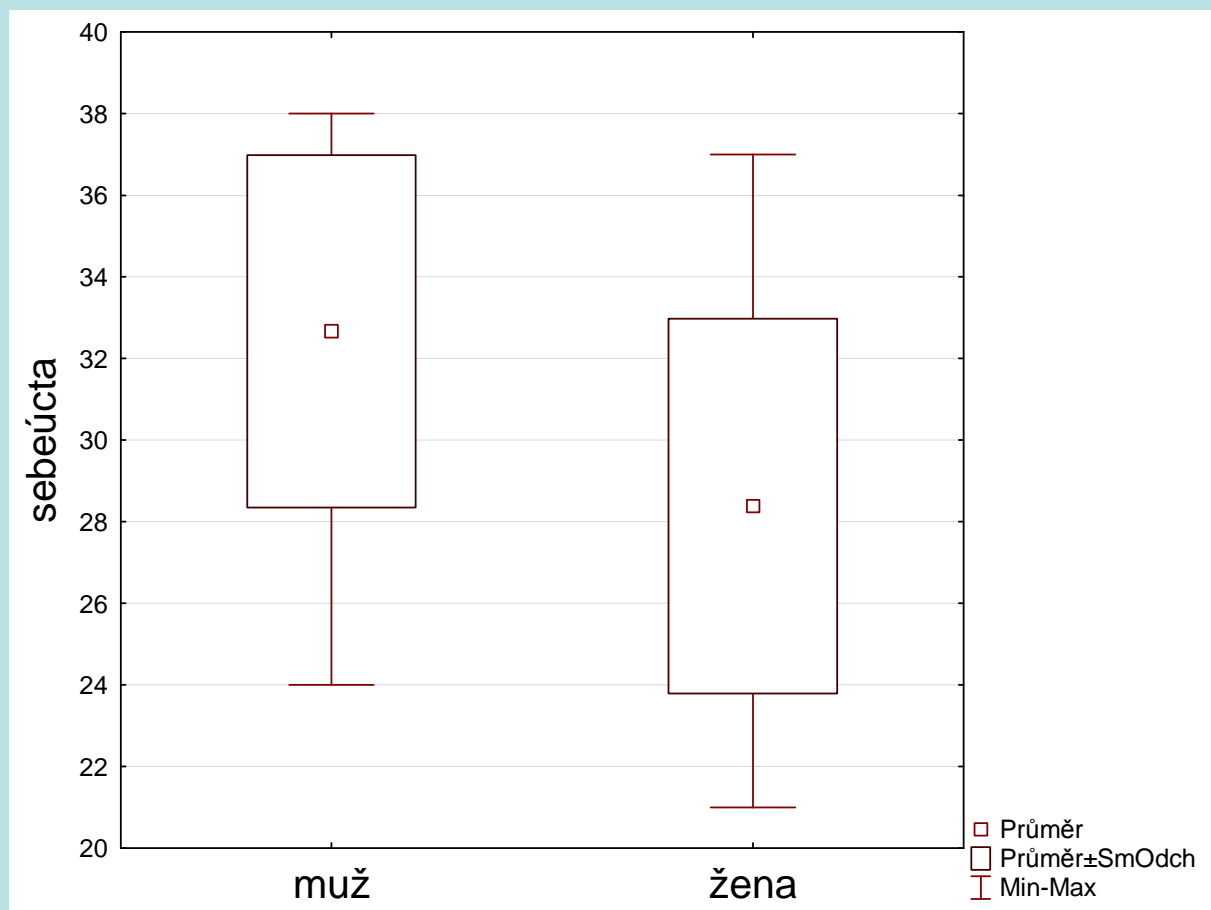
Výsledky dvouvýběrového t-testu:

Proměnná	Průměr muž	Průměr žena	t	sv	p
sebeúcta	32,66667	28,38462	2,540516	26	0,017382

Vidíme, že p-hodnota je 0,0174, což je menší než 0,05, tudíž na hladině významnosti 0,05 zamítáme hypotézu o shodě středních hodnot sebeúcty u mužů a žen.

Průměrná hodnota pro muže je 32,7, pro ženy 28,4. Rozdíl mezi těmito hodnotami je průkazný s rizikem omylu nejvýše 5 %.

Krabicový graf:

Zajímá nás však, zda je tento rozdíl nejenom statisticky, ale i věcně významný. Pro hodnocení věcné významnosti rozdílu dvou průměrů slouží **Cohenův koeficient věcného účinku**. Počítá se podle vzorce $d = \frac{|m_1 - m_2|}{s_*}$, kde m_1 , m_2 jsou průměry a s_* je odhad společné neznámé směrodatné odchylky. Velikost účinku hodnotíme podle následující tabulky:

hodnota d	účinek
aspoň 0,8	velký
mezi 0,5 až 0,8	střední
mezi 0,2 až 0,5	malý
pod 0,2	zanedbatelný

(Uvedené hodnoty nemají samozřejmě absolutní platnost, posouzení, jaký účinek považujeme za velký či malý, závisí na kontextu.)

V našem případě $d = 0,963$, tedy z věcného hlediska je rozdíl v sebehodnocení mužů a žen velký.

Výzkumná otázka č. 3: Existuje závislost mezi věkem respondenta a hodnocením sebeúcty?

Omezíme se pouze na **lineární závislost**. Budeme ji posuzovat pomocí **korelačního koeficientu**. V základním souboru ho označíme ρ , ve výběrovém souboru ho budeme nazývat výběrový koeficient korelace a označíme ho r .

Koeficient korelace nabývá hodnot od -1 do 1. Čím je jeho hodnota bližší 1, tím je silnější přímá lineární závislost mezi sledovanými dvěma veličinami a čím je jeho hodnota bližší -1, tím je silnější nepřímá lineární závislost mezi sledovanými dvěma veličinami. Hodnoty blízké nule svědčí o neexistenci lineárního vztahu.

Význam absolutní hodnoty koeficientu korelace:

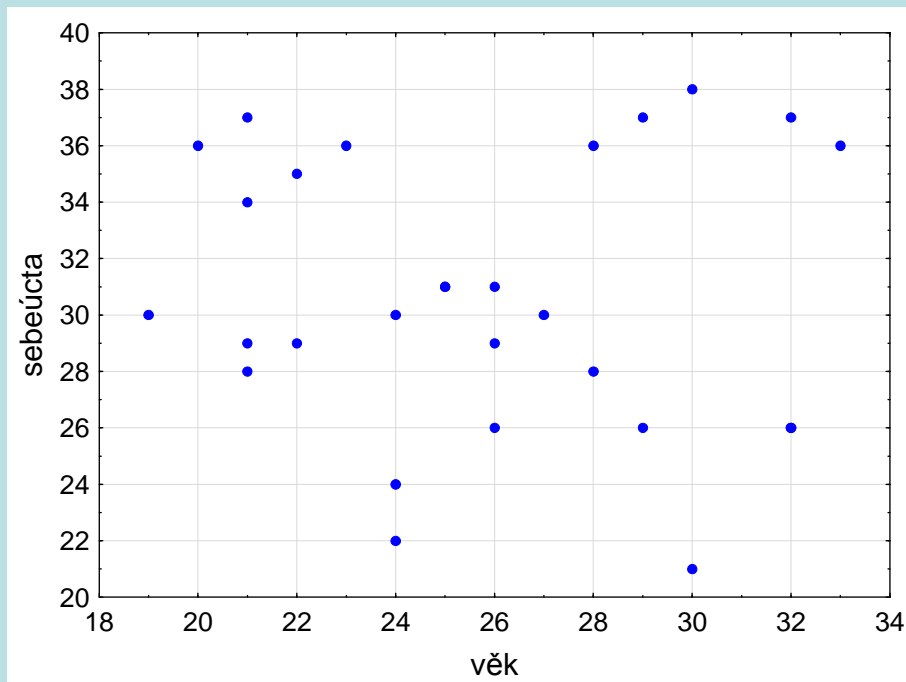
mezi 0 až 0,1 ... zanedbatelná lineární závislost,

mezi 0,1 až 0,3 ... slabá lineární závislost,

mezi 0,3 až 0,7 ... střední lineární závislost,

mezi 0,7 až 1 ... silná lineární závislost.

Pomocí **dvourozměrného tečkového diagramu** orientačně posoudíme, zda mezi věkem a sebeúctou je patrná nějaká lineární závislost.

Pokud by mezi danými dvěma proměnnými byla lineární závislost, tečky v diagramu by se řadily podél přímky. V našem případě tomu tak není, lze tedy soudit, že výběrový koeficient korelace bude blízký 0 a závislost mezi věkem a sebeúctou nebude prokazatelná na hladině významnosti 0,05.

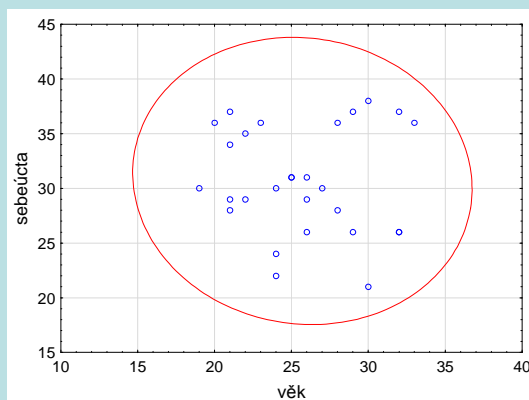
Nulová hypotéza: Mezi věkem respondenta a sebeúctou neexistuje žádná lineární závislost.

Statistický zápis nulové hypotézy: $H_0: \rho = 0$.

Alternativní hypotéza: Mezi věkem respondenta a sebeúctou existuje lineární závislost .

Statistický zápis alternativní hypotézy: $H_1: \rho \neq 0$.

Provedeme tedy **test nekorelovanosti** (tj. lineární nezávislosti), který je založen na výběrovém koeficientu korelace. Předpokládá se, že sledované proměnné mají dvourozměrné normální rozložení, což orientačně ověříme tak, že do dvourozměrného tečkového diagramu zakreslíme **elipsu konstantní 95% hustoty pravděpodobnosti**. Pokud uvnitř této elipsy leží aspoň 95 % teček, můžeme data považovat za dvourozměrně normální:

Vypočteme výběrový koeficient korelace mezi věkem a sebeúctou:

Proměnná	sebeúcta
věk	-0,0548

Vidíme, že výběrový koeficient korelace nabývá hodnoty $-0,0548$, což svědčí o zanedbatelně malé nepřímé lineární závislosti mezi věkem a sebeúctou.

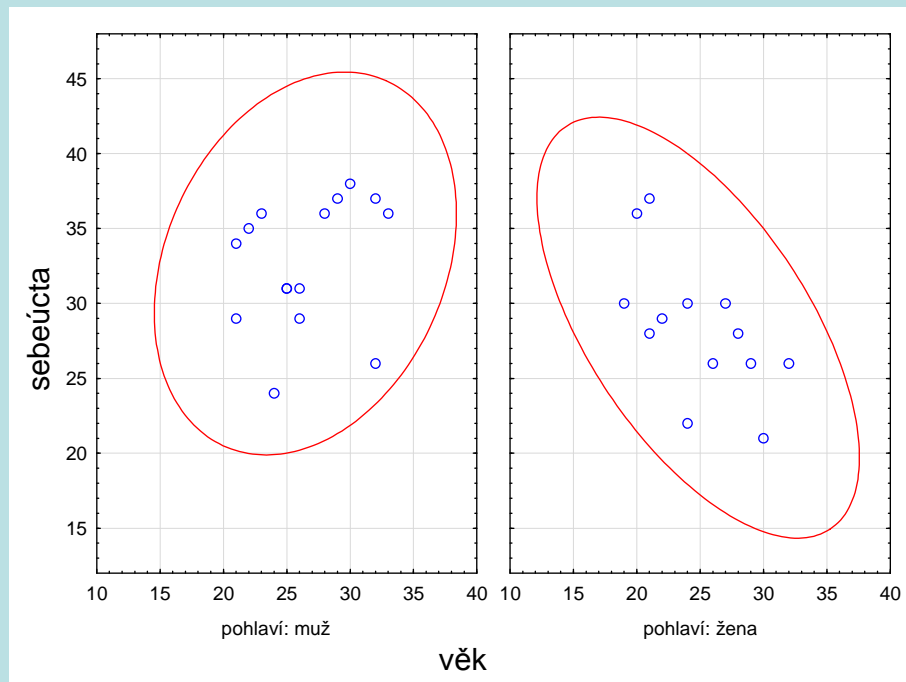
Výsledek testu nekorelovanosti:

Proměnná	sebeúcta
věk	-,0548
	p=,782

Jelikož p-hodnota je $0,782$, což je větší než hladina významnosti $0,05$, nulovou hypotézu nelze zamítnout. Neprokázalo se tedy, že by mezi věkem respondenta a jeho sebeúctou existovala lineární závislost.

Nyní provedeme podrobnější rozbor závislosti věku a sebeúcty, a to zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy.

Ověření předpokladu dvourozměrné normality:

Vidíme, že jak u mužů tak u žen lze data považovat za dvourozměrně normální.

Výběrové koeficienty korelace společně s p-hodnotami pro test nekorelovanosti:

Výsledky pro muže

muži	sebeúcta
věk	,2596
	p=,350

U mužů je výběrový koeficient korelace kladný a jeho hodnota svědčí o tom, že s rostoucím věkem slabě narůstá sebeúcta. Závislost však není prokazatelná na hladině významnosti 0,05, neboť p-hodnota je 0,35.

Výsledky pro ženy

ženy	sebeúcta
věk	-,6160
	p=,025

U žen existuje mezi věkem a sebehodnocením statisticky prokazatelná středně silná nepřímá lineární závislost. Čím starší žena, tím nižší sebehodnocení.